

Els *Quadres de València* de Fischer i la seva traducció al valencià: l'esguard de l'alteritat¹

Hang Ferrer Mora, Universitat de València (Spain)

Índex

- 1 Introducció
 - 2 Fischer i la seva obra *Quadres de València*
 - 3 Nord i Sud
 - 4 València i els valencians: opinions prèvies a Fischer
 - 5 La visió de Fischer sobre València i la seva gent
 - 5.1 L'indret
 - 5.2 Les seves gents
 - 6 L'horta com a font de riquesa
 - 7 Conclusions i recapitulació
- Bibliografia

1 Introducció

A través de la traducció i revisió de les traduccions a versions en espanyol i en valencià dels dos volums de l'obra titulada *Gemälde von Valencia* (*Quadres de València*) de l'autor alemany Christian August Fischer des de el punt de vista del nadiu, hom troba una imatge de si mateixa projectada des de més enllà de les pròpies fronteres. És ací on surt la consciència de si mateix des de l'alteritat, on l'individu desenvolupa la seva consciència de pertànyer a un grup quan veu la seva imatge reflectida en el prisma del foraster que li toma l'esguard en un joc de miralls contraposats.

En aquest article volem indagar en la imatge dels valencians que ofereix Fischer a la seva obra, contrastada amb altres imatges sobre València i els seus habitants, des d'una àmplia diversitat de punts de vista.

Per a arribar-hi, ens hem plantejat quin és el mètode que permetrà acostar-nos a la imatge de València i els valencians al llibre de Fischer:

- Una possibilitat era rastrejar els registres escrits d'altres viatgers estrangers, sobretot els dels cronològicament anteriors, que hagueren passat per València i s'hagueren ocupat de les seves gents. Encara que hi trobem alguns testimonis escrits i fins i tot d'altra naturalesa, com la impressionant col·lecció de dibuixos d'Anthonie van den Wijngaerde de 1563, que posa en imatges la València del seu temps, no excedeixen en la seva majoria en detalls l'obra de Fischer. No obstant això, Fischer es va fer servir d'algunes d'aquestes obres per a completar els seus *Quadres de València*.
- Una altra possibilitat és confrontar les dades amb referències històriques amb els detalls oferts per Fischer. No és difícil traçar algunes de les seves fonts per a les dades objectives, però resulta més complicat acarar les seves impressions sobre el caràcter i opinions personals amb altres del seu mateix temps.
- Esbrinar el que es pensa sobre València i els valencians, també des d'una perspectiva contemporània, i traçar el mapa dels clixés, és una tasca àrdua, que

¹ Aquest article és la versió completa, ampliada i actualitzada de l'article de Ferrer Mora (en premsa), dins el Projecte d'Investigació GV05/282 "Viajeros alemanes en Valencia en el siglo XVIII y principios del XIX", del grup OSWALD, finançat per la Conselleria d'Empresa, Universitat i Ciència de la Generalitat Valenciana. Vull agrair a Ferran Robles la seua ajuda en la revisió del present treball i els seus suggeriments.

requereix fins i tot un treball de camp (p.ex., recollida d'enquestes perquè no es quede en una mera impressió subjectiva). Per suplir aquesta manca, hem recorregut a algunes obres d'autors nadius de la Comunitat que ofereixen la seva particular visió de la terra i la seva gent.

L'opció que he triat és la de centrar-me en l'obra de Fischer, encara que això implique el perill de filtrar-la mitjançant els propis prejudicis i les opinions subjectives. Però he d'assumir el risc com a valencià de 'fora', que a més ha pogut viure durant cert temps en la pàtria de Fischer, i destacar des d'aquestes dues vessants els aspectes que han cridat la meua atenció i prestar-me al doble joc dels miralls enfrontats, en mirant des de dins i des de fora.

2 Fischer i la seva obra *Quadres de València*

Hem de situar l'obra que ens ocupa en el seu context històric. Fischer com autor literari ha passat desapercebut com autor literari fins fa poc, i és conegut pels seus relats de viatge, faules polítiques i escrits eròtics, amb el pseudònim de Christian Althing. Es trobava a Riga quan va planejar el seu viatge a Espanya, que va plasmar a dues obres de to molt diferent: a *Reise von Amsterdam über Madrid und Cadix nach Genua in den Jahren 1797 und 1798*, dona compte del seu periple de manera objectiva; tanmateix, a la seva obra *Reiseabenteuer* explica les seves experiències de forma novel·lada.

Després d'un llarg viatge des de Riga, el Juny de 1797 arriba a Bilbao; allà roman més de dos mesos abans de prosseguir el seu viatge cap a Madrid, on va arribar l'Octubre de 1797; va passar per diverses localitats de Castella la Vella; a la capital d'Espanya va romandre fins a Maig de 1798. Nou dies després va arribar a Badajoz, i encara que la seva intenció era marxar cap a Lisboa, no va obtenir el passaport, per la qual cosa va romandre a Espanya i va visitar ciutats com Cadis i Sevilla. Davant la situació provocada pel bloqueig marítim anglès, Fischer no ho tenia fàcil per trobar un treball, així que va decidir tornar a Alemanya i va iniciar el viatge de tornada el 24 d'agost de 1798. A València arriba 20 dies després, on roman 8 dies abans de prosseguir el seu viatge cap a Barcelona, després a Gènova. Arriba a finals de 1798 a Alemanya via Suïssa i el novembre s'estableix a Dresden.

L'obra de Fischer sobre València és un treball a mig camí entre la crònica de viatge erudita, pròpia de la Il·lustració, i el relat subjectiu i pintoresc que s'adscriu a l'*Empfindsamkeit* alemanya, en la qual l'autor reflecteix les seves percepcions subjectives davant un mostrari de dades i descripcions reals.

Gairebé al final de l'obra, en la segona part, Fischer revela al lector en el capítol 'Una paraula més per als viatgers'² el seu propòsit inicial en escriure aquesta obra:

En aquest assaig, hom ha pensat en un home que vol viatjar sense cridar l'atenció. Hom ha suposat que pensa quedar-se un temps a València i que el restabliment de la seva salut és l'objectiu principal del seu viatge.

Fischer concep aquest capítol com un tipus de moderna guia de viatge, una espècie de rodamon de butxaca per a aquells que al segle XIX pogueren permetre's un llarg viatge d'aquestes característiques; descriu les rutes d'arribada des d'Alemanya i les diferents possibilitats d'allotjament en aplegar a la ciutat de València, i fa recomanacions sobre llocs, preus, i fins i tot com aconseguir els passaports necessaris. En la introducció Fischer realitza comentaris per als lectors sobre l'obra de

² Les cites són de la nostra pròpia traducció –realitzada per Ferran Robles i Sabater i Hang Ferrer Mora– al valencià del *Quadres de València* de Fischer. No disposa de la referència a les planes perquè en el moment de tancar aquest article encara no està publicada, per la qual cosa esmentem el títol del capítol corresponent.

Cavanilles, que, sens dubte, ha pres com a font; li retreu que no faça observacions sobre el que és viu, i que si n'hi ha, es troben disperses al llarg de la seva obra, en un estil massa sec o massa pompós; d'aquesta manera, Fischer recalca que la descripció dels habitants i els seus costums l'ha feta des de la seva pròpia perspectiva.

Cavanilles no és l'únic autor que Fischer pren com a referència en els seus *Quadres*. Al final del primer volum trobem un apèndix de plantes valencianes extret de Cavanilles, però també hi ha un capítol dedicat als moros a Espanya, de Jean-Pierre C. Florian, i una descripció de les Illes Pitiüses d'Armstrong/Cleghorn, Lindemann i Vargas, a més d'altres dades inspirades de fonts manuscrites, sobre l'autoria dels quals Fischer no dona més detalls. Però en els seus *Quadres* esmenta també diverses fonts. Per exemple, *Del Viage de España* d'Antonio Ponz pren Fischer la seva descripció de les obres d'art a les esglésies valencianes.

Un altre aspecte cridaner, el depara el punt de vista de l'autor: davant l'objectivitat de l'obra de Richard Twiss *Travels through Portugal and Spain in 1772 and 1773*, (traduïda a l'alemany amb el títol *Reisen durch Portugal und Spanien im Jahr 1772 und 1773*), contrasta -per esmentar un autor semblant- la narració de Joseph Townsend, *A journey through Spain in the years 1786 and 1787* (traduïda també a l'alemany com *Reise durch Spanien in den Jahren 1786 und 1787*), on trobem opinions subjectives d'allò vist i descripcions semblants a l'estil de Fischer. Precisament, ací es fa palesa una de les contradiccions més patents que delata la falta d'imparcialitat de Fischer: mentre que Townsend destaca la pobresa i misèria que hom contempla pels carrers, Fischer destaca al capítol 'La ciutat de València' que no "es veuen captaires, ni dropos, ni fabricants sense recursos".

3 Nord i Sud

A l'obra de Fischer apareix sovint la visió idíl·lica del sud, que necessàriament contrasta amb el lloc d'origen de l'autor, Leipzig, si bé des del punt de geogràfic aquesta ciutat està situada més aviat al centre d'Europa, en comparar la seva terra natal amb València fa implícita aquesta confrontació nord-sud. És fàcil extrapolar aquesta visió que sorgeix del xoc de dos mons, en aquest cas amb un criteri geogràfic més que imprecís pels contorns. Curiosament, la topada entre cultures segueix avui dia centrat en la dicotomia Occident-Orient, més que en l'eix Nord-Sud. Així com en l'Antiguitat, els grecs, que es consideraven el centre del món, tenien notícies d'un llunyà Orient que en aquell temps s'acabava a l'Índia, les quals els arribaven gandulament a través del contacte amb els perses. Però aquells grecs també coneixien els bàrbars del nord i els egipcis i "etíops", gent de pell més fosca i que vivien més al sud; amb tots aquests pobles tenien contacte directe, i tanmateix, no es va consolidar ni sembla haver-se refermat encara aquesta contraposició nord-sud. D'això dona compte en l'actualitat Fradier, en el seu treball "Orient i Occident"³:

Els antropòlegs ens parlen de mediterranis, de caucàsics o de malais; mesuren el crani i ostenen cabells ondulats a cabells llisos. Què es dedueix d'aquestes classificacions incertes? [...] ... ¿que en el pintoresc domini de les aparences - aspectes, port, gests, costums - les diferències són de vegades molt més marcades entre nord i sud que entre est i oest?

Al llarg de la història han arribat a les nostres terres viatgers procedents del nord. Tanmateix, i degut probablement al passat esplendorós dels nostres veïns de la Península Itàlica, alguns autors s'han sentit més inclinats a visitar Itàlia. Aquesta visió idíl·lica del sud queda reflectida a l'obra de Fischer de forma manifesta

³ Fradier, G: *Oriente y Occidente*. UNESCO, París 1960, p. 12. (La citació ha estat traduïda al català per mi).

en diversos moments. Al capítol 'Plaer de la vida meridional', que tanca la segona part, l'autor procedent del fred nord exposa la seva caracterització del que entén pel Sud, paradís terrenal, materialitzat a València:

Hem parlat del sud, on la natura apareix en la seva forma més bella i amb les seves benediccions més esplèndides. Aquell aire pur, aquella encantadora temperatura, aquella abundància dels aliments més delicats i nobles — ¿no contribueix tot al màxim plaer de dels sentits, a la més ràpida combinació de les idees, a la força més íntima de les sensacions, al sentiment més exuberant de la vida? — Oh, qui vulga viure l'autèntica vida del poeta, de l'artista, del plaer — Féu que vaja a aquells benaurats països!

Tanmateix, aquesta visió del sud com la manifestació del paradís en exuberant vegetació no és nova. Trobem ja el 1494 al diari de viatge del metge i humanista Jerònim Münzer una lloança de València en la qual enalteix l'horta com la materialització del paradís al món terrenal. De les seves dones, observa la seva manera atrevida de vestir-se i el seu lleig maquillatge. Aquesta idea de feracitat del sud es repetirà innumbrables vegades en la literatura posterior, conformant un arquetip d'aquest sud la vegetació del qual s'assembla a la del paradís perdut.

4 València i els valencians: opinions prèvies a Fischer

Com s'ha reflectit fins ara, el clixé sobre el sud, encara que siga una perspectiva inexacta que s'oposa al nord, coincideix amb moltes de les visions recollides fins a la data. Però igual com Orient i Occident, que són dos vastos conceptes difícils de delimitar, en parlar de Nord i Sud podem continuar perduts en un ampli terreny de llocs i pobles heterogenis. Així que voldria centrar-me, com a punt de partida, en València i la seva regió, ja que és aquest el Sud a què es refereix Fischer.

Fins i tot ben entrat el segle XVIII les notícies sobre València són poc abundants. Recollim en aquest apartat alguns dels testimonis de persones que van visitar València i la seva gent abans de l'aparició de l'obra de Fischer.

El jesuïta Giovanni Botero a la seva obra *Allgemeine Weltbeschreibung* (Colònia, 1596) qualifica els valencians com a esclaus de la seva lascívia, i apunta que són gents que gaudeixen de poca estima dels seus veïns a la península. A més, "defensen els seus furs, són inhàbils per al servei de les armes i conreen l'astrologia i les lletres. En els afers públics són fastuosos -en festes i monuments-, però 'delitosos' en l'ambient privat i pietós".

Louis Coulon en *Le fidèle conducteur pour le voyage d'Espagne* (Paris, 1654), comenta que els habitants són d'esperit agradable, magnífics en els afers públics, deliciosos en el privat, religiosos i devots, i es dediquen a l'astrologia i a les lletres humanes. Però també apareix el clixé negatiu de l'home del sud drogo i ociós a qui no li agrada treballar, a causa dels factors climàtics, encara que el seu país és el més delectable del món.

Pedro de Medina, al *Libro de grandezas y cosas memorables de España* (1549, reeditat i ampliat en diverses ocasions posteriorment, ací Alcalá 1595), caracteritza els valencians com "llargs, liberals, generosos, alegres, vius, ocurrents, amics de lletres i ciències, amb enginy i curiositat. També són liberals, però pietosos, bons cristians i cuiden el culte diví i les coses de la religió".

Una imatge ben diferent de l'esmentada fins el moment l'ofereix Baltasar Gracián, en el seu *Criticón* (1651-1657), on caracteritza els valencians de volubles, poc fidels a guardar secrets rancorosos i ganduls.

Evidentment, no tots els comentaris seran positius. Però el que crida poderosament l'atenció és que els defectes del caràcter valencià els recullen els mateixos vilatjans. El conegut 'meninfotisme' del valencià actual, amb què el valencià es denomina a si

mateix, i que consisteix en una espècie d'indiferència o passotisme cap a tot, una espècie de 'laissez faire' en versió superlativa, enfonsa les seves arrels en el passat.

Joan Fuster recull a la seva famosa obra *Nosaltres els valencians* diversos testimonis desoladors que al·ludeixen a la feblesa del caràcter del valencià, que segons ell no és tant la conseqüència dels atacs de l'exterior com d'una predisposició pròpia. El 1582, Ximénez de Reinoso, Inquisidor de València, afirma que "la gente desta tierra es blanda de lo suyo". El 1626, El Conde-Duque de Olivares es va atrevir a vulnerar uns principis clàssics de la legislació foral valenciana, i ho féu perquè "tenemos a los valencianos por más muelles" que els súbdits del Principat de Catalunya i del Regne d'Aragó. I segons Fuster, aquestes observacions coincidents es fan més des de l'exactitud que del menyspreu (cf. Fuster 1996: 19 ss.).

5 La visió de Fischer sobre València i la seva gent

5.1 L'indret

Des del principi de l'obra, davant els ulls de Fischer destaquen els aspectes positius del lloc amb descripcions gens objectives, en les quals predomina l'encanteri del sud. Així, trobem al final del capítol 'Mapa':

Només en esta plana veritablement paradisiaca són encertades les descripcions de l'encantadora València; i només d'aquesta vall encantadora es parlarà en les següents descripcions, en cap cas exagerades, d'una naturalesa permanent en flor i eternament amable.

I en el següent apartat, titulat 'Primera vista del país', continua l'autor amb les seves lloances a la regió, mitjançant una sèrie d'exclamacions sobre l'exuberància de la vegetació, on apareixen els tòpics del clima benigne del sud davant el rigor del nord:

L'aire se suavitza, la zona esdevé més romàntica i un paisatge paradisiac s'estén en el màgic fulgor solar davant del caminant sorprès. Quina gran, alegre, encantadora i meravellosa vall alpina travessada per innombrables rierols remorosos, coberta de mil habitatges encantadors! Quina pròdiga vegetació! Quina diversitat tan excitant! Les flors de la primavera, els fruits de la tardor, els uns al costat dels altres formant una mescla de colors! Totes les belleses, tots els regals del sud concentrats en un punt! Un gran jardí, impossible de passar per alt, d'etèria i brillant feracitat!

El clima de València, amb la seva calidesa com a font de salut, és objecte dels comentaris de Fischer. La bonança del clima del sud també apareix contrastat amb el fred del nord, que és també l'origen de la tristesa per la mancança de llum que també és esmentada:

Aquesta vacil·lació permanent entre salut i malaltia, aquesta legió de mals nòrdics crònics és ací totalment desconeguda i totes les forces físiques i morals semblen, sota aquest feliç cel, multiplicar-se per dos. No-res, per tant, d'aquesta desídia, d'aquesta melangia, d'aquesta apatia trista del nord, que quasi no ens sol abandonar en els nostres feliços estius.

El clima del sud no solament és font de salut, sinó que la seva suavitat és idònia per al descans dels dies de calma abans de la mort. Així ho exposa Fischer al capítol 'Vellesa', al principi de la segona part, en recollint testimonis de diferents indrets de la Comunitat, diversos exemples de persones de llarga longevitat, sense evitar aixecar la sospita que pugua tractar-se d'exageracions en alguns casos:

¡Quina diferència amb el nord, on la vellesa és sempre tan trista, on una edat avançada és tan poc freqüent, en proporció!

O, València, terra de la salut i de la durada patriarcal de la vida! Cap ací volem afanyar-nos per a esperar més feliçment els anys de la vellesa! Construïm-nos barraques ací, per a retrobar al si de la bella natura tots els gaudiments perduts! Ací volem morir, per a enfonsar-nos tranquil·lament i satisfeta en els braços de l'últim amic.

No és casualitat, doncs, que el clima temperat, el mar i les bondats del sud hagen fet avui dia de València i la seva Comunitat el punt de trobada de turistes i jubilats que passen els seus dies de retir ací, un temor que va sortir en ingressar a la Comunitat Econòmica Europea (ara Unió Europea) als anys 80: el desmantellament dels Alts Forns de Sagunt en aquesta dècada es va viure com una terrible catàstrofe per a la economia de la Comunitat Valenciana, i la por que amagava l'ànima inquieta dels seus habitants llavors consistia que València, més que la resta d'Espanya, es transformés en l'asil d'Europa, en detriment de la poca indústria de la Comunitat Valenciana. Sobre aquests aspectes de l'economia valenciana i els que reflecteix Fischer a la seva obra centrarem la nostra atenció en un apartat d'ara.

5.2 Les seves gents

La construcció de la imatge d'un poble és una tasca de gran dificultat, sobretot per als valencians, doncs les senyes d'identitat clares, com pot ser una llengua o un país, no estan presents com a components externs que ajuden a conformar la identitat del poble valencià. El rebuig a integrar-se en uns Països Catalans (fins i tot a parlar d'un 'País Valencià') o a acceptar la pròpia llengua –el valencià com a variant dialectal del català –, la qual roman sempre en un segon lloc enfront del castellà, no ajuda tampoc a crear una manera d'identificar allò pròpiament valencià. Ni hi ha idioma ni nació, realitats material que configuren una primera delimitació. La situació política complica encara més el panorama. Tornem ara, doncs, a la imatge del valencià davant els ulls d'un viatger estranger com Fischer.

Una vegada descrit l'indret al principi de la primera part dels *Quadres*, Fischer procedeix a la caracterització dels valencians en fer una descripció d'aquests, no només pel que fa a les seves aptituds físiques, sinó també naturalment, al seu caràcter, com trobem al capítol 'Habitants':

El valencià sembla reunir totes les coses bones de les gents del nord i del sud. Té la força del primer, la sensibilitat del segon; és dur como un normand i fogós com un provençal.

I com no, com a autor i home, Fischer se sent atret per la bellesa de les dones del lloc i fa una descripció de la seva bellesa física i altres atributs del seu caràcter:

El mateix passa amb les dones d'ací. El seu bell semblant, els seus cabells clars, la seva corpulència seductora... les podríem considerar com les filles del nord, però la seva gràcia, la seva sensibilitat, la seva vivacitat... tot recorda un país meridional.

Però el gènere masculí valencià també es caracteritza positivament en les seves observacions, almenys pel que fa al seu caràcter i comportament:

En els homes aquesta activitat fresca i lleugera, aquesta càlida fogositat del sud... en les dones aquesta graciosa i encantadora amabilitat, aquesta dolça i romàntica

passió... en ambdós sexes aquesta alegre i beneïda altivesa i aquest sentit alegre i lleuger de la vida que constitueix la font de la més agradable vida social.

Com hem comentat abans, Fischer va arribar a València quan ja havia decidit retornar a Alemanya. L'autor ja havia estat un temps al territori espanyol i havia conegut, doncs, altres dels seus pobles, la qual cosa li va permetre establir una comparació del caràcter valencià amb la resta dels habitants d'Espanya, i curiosament amb certs clixés que encara perduren en el present en la mentalitat dels mateixos nadius:

Gens es troba del seriós castellà amb la seva fredor, ni del fals andalús amb la seva impertinència. No-res de l'astut biscaí, del bast gallec ni del rígid català. Però si voleu conèixer als més bondadosos i alegres habitants d'Espanya, viatgeu a València.

Més enllà dels seus habitants, Fischer a la segona part dels seus *Quadres* contrasta València amb altres ciutats franceses i italianes com Hyères, Niça, Nàpols i Montpeller, al capítol 'Comparacions' de la segona part. Després de puntualitzar alguns desavantatges d'aquestes poblacions respecte a València, com la carestia, un clima més fred o, fins i tot, la calor i la pols de lava de Nàpols, compara també certes poblacions que solen ser l'objectiu de persones que desitgen recobrar la salut, com Vevey, Marsella, Cannes i Avinyó. El propi autor exposa les seves conclusions:

Què en resulta d'açò? Que València mereix el lloc més eminent en totes les consideracions. Hom pot parar esment del clima, la contornada, la barator, la vida social, etc. L'únic del que hom podria escandalitzar-se és el culte o el cerimonial religiós d'allà. — Però, com ja hem dit, si hom no provoca cap escàndol públic, podrà tindre fins i tot la desgràcia de ser un jueu en el seu cor!

Si ens fixem en el comentari del final de la cita, a Fischer li cridava fortament l'atenció el fervor religiós del sud que era patent a la València del seu temps. A diversos capítols recull diferents aspectes i costums del culte religiós. Davant els ulls d'un il·lustrat com Fischer, les manifestacions religioses parlaven en contra de la concepció racional del món i la vida; i, encara així, les justifica amb certa benevolència, com en el paràgraf final del capítol 'Assumpció de la Nostra Senyora':

L'Assumpció de Maria. — Per molt que el dogma puga ofendre la raó, tanmateix conté un bell pensament poètic. ¿La vida tan pura i divina d'una dona hauria d'acabar d'una manera diferent a aquesta? I la mare del Redemptor, no hauria de ser immortal? — Una vegada més, per molt absurd que us puga semblar el dogma, reconeguem, si més no, que està fet a mesura d'una fantasia meridional.

Quant a la ciutat de València, Fischer fa algunes descripcions dels racons i carrers més típics, edificis insignes com el Col·legi del Patriarca, la Seu... i se centra de nou en l'encant de la ciutat, que emana, com és clar, dels seus habitants, que es troba al capítol 'La ciutat de València':

El que veritablement dóna a València un atractiu indescriptible per a l'observador és l'activitat, el benestar i l'alegria que és percepció ací en tots els habitants i pertot arreu al llarg de la ciutat. Ací no es veuen mendicants, ni mandrosos, ni fabricants sense recursos! Allà on hom mire, no és veu una altra cosa que homes alegres, laboriosos i feliços.

Esmentàvem abans la manca d'objectivitat de Fischer en la seva percepció de València si el comparem amb les descripcions d'altres autors com Townsend. A partir

d'aquest moment, Fischer comença a retratar la ciutat, l'entorn, la manera i la forma de vida a partir de les edificacions i cases, també les botigues, i fins i tot detalla els preus dels aliments bàsics, no sense cert aire costumista. Com a curiositat, dins d'aquests quadres inclou la descripció dels serens, la qual cosa resulta curiosa, perquè aquesta figura que va deixar d'existir en temps de la dictadura de Franco ha tornat a aparèixer en algunes ciutats espanyoles, com per exemple Madrid, el present any 2007.

6 L'horta com a font de riquesa

Una descripció de València i la seva regió no pot passar per alt la importància de l'agricultura com a sector productiu i activitat econòmica principal en un temps en el qual el turisme massiu i massificat a la recerca de sol i platja no s'havia institucionalitzat ni havia assolit les quotes d'avui dia⁴. De fet, apareix un capítol dedicat a Benidorm, i descriu els seus habitants com "els millors pescadors de tota la província de València", i les almadraves destinades a la pesca de la tonyina, l'origen i ús de les quals es remunta als fenicis.

Destaca l'abundància de productes vegetals gràcies a l'horta, i, de nou, al clima i el preu mòdic d'aliments com la fruita i la verdura. En el capítol 'Agricultura en general' descriu Fischer l'horta de regadiu i secà; puntualitza el problema del regadiu, que considera "la tasca més fatigosa a les hortes"; no en va dedica un capítol sencer als 'lladres d'aigua'; li crida l'atenció el nombre de collites i sèmres que se succeeixen al llarg de l'any, la qual cosa suposa una feina ininterrompuda per al camperol:

Mai no són buides les hortes d'homes llaurant, i a totes les hores, totes les setmanes de l'any es poden veure ací totes juntes les tasques de l'agricultura més diligent.

De moment, el típic tòpic clixé del lleure de la gent del sud que esmentem no ha estat recollit per l'autor. Però no evita el fet que Fischer, amb ulls crítics, revelant-se ací com a il·lustrat, observe que la producció agrícola podria ser major i més efectiva; tanmateix, les causes adduïdes no són només tècniques, sinó que en responsabilitza el govern de llavors per la següent raó:

Però totes aquestes errades es podrien corregir fàcilment amb la instrucció pertinent, si algunes regulacions del govern foren menys contraproduents per al floriment de l'agricultura. Entre aquestes es troba especialment el privilegi opressor a propòsit del conreu de fusta per a la construcció naval, el qual ha estat atorgat al Tribunal de la Marina. [...]

Però, amb aquest desconeixement, i encara pitjor, amb la injustícia, sovint intencionada, dels funcionaris intermedis... ¡Quantes terres excel·lents, quant de turó fecund no s'haurien deixat d'emprar-se per al cultiu d'abet roig i roure que sempre estan febles i que cada any es panseixen per centenars!

No es tracta només d'una mala gestió dels recursos des del govern; Fischer també dóna compte aviat de la falta de coneixement científic aplicat a la producció, i això es pot fer extensible a altres indústries locals. I quan Fischer parla de ciència i tècniques de producció, ja no trobem la benevolència de l'esguard foraster sobre les gents del lloc sinó una crítica oberta:

⁴ Des d'un punt de vista mediambiental aquest fet es molt preocupant: només queden 34 quilòmetres de costa en tota la Comunitat Valenciana sense construir (segons dades trobades a Internet, juny de 2007).

No es pot ocultar, perquè salta a la vista, que de ciència forestal els espanyols no tenen encara ni la idea més remota.

Així que la imatge del llaurador meridional treballador i productor, imatge idíl·lica que perdura encara en l'actualitat també al territori valencià, s'esquerda com si fos de vidre; el cop definitiu és assestat per la càrrega fiscal que se'ls aplica, segon l'opinió de Fischer:

Si hom afegeix els impostos feudals extremadament asfixiants, es veurà que el llaurador sols en aquest clima benigne amb aquesta laboriositat diligent podrà arribar a gaudir d'algun benestar.

Aquesta descripció i exaltació de l'horta i l'agricultura valenciana per part de Fischer contrasta amb la realitat actual, i probablement ja la de llavors, del que és i era la societat rural. Joan F. Mira a la seva obra *Els valencians i la terra* fa un estudi seriós sobre la situació del camp valencià, i en la introducció ja esmenta la literatura bucòlica sobre la terra, amb poques aparences de realitat. Avui en dia, la societat valenciana no es pot considerar rural, ja que l'activitat productiva està centrada tant en el sector industrial com en el dels serveis, la qual cosa demostra Mira amb dades econòmiques. Curiosament, i en contra de la creença popular, l'horta de València, el regadiu, no eren tradicionalment l'autèntica font de riquesa per a l'agricultor valencià: les hortalisses i fruites anaven destinades al consum familiar, i els petits excedents anaven a parar al mercat local, mentre els cultius de secà -olives, garrofes i vi, entre d'altres-, anaven al mercat general i era la font d'ingressos (cf. Mira 1978: 113 ss.).

El camp valencià a què al·ludeix Fischer va ser al llarg del segle XVIII objecte de les reformes que van dur a terme els terratinents sota l'esperit de la Il·lustració (cf. Fuster 1996: 91). Aquestes mesures eren necessàries després de l'expulsió dels moriscs l'any 1609, iniciativa que parteix del clericat espanyol en el regnat de Felip III. Va començar a València i va suposar un gran perjudici per a l'agricultura i la indústria en general. D'aquest fet dona compte Fischer en un dels apèndixs de la primera part. Es va millorar el sistema de regadiu, es van introduir noves tècniques de treball i cultius, etc., la qual cosa va ser un paliatiu de la precària situació de l'agricultura després de l'expulsió dels moriscs, bons conxeadors de la tasca de la terra.

Davant els ulls del viatger del nord, certa vegetació com les palmeres i les xufes, tan típiques de la terra, tenen un bon grau d'exotisme, ja que no es donaven en altres llocs d'Espanya; de fet, motiven Fischer a dedicar-los els capítols respectius. Tanmateix, crida poderosament l'atenció l'actitud de Fischer contra l'arròs, un cultiu que defineix la idiosincràsia del valencià i un dels seus clixés més coneguts, la paella. Així parla l'autor sobre aquest aliment al capítol 'Cultiu d'arròs':

[...] s'ha demostrat que el cultiu d'arròs resulta molt perjudicial en part per a la població del camp, en part per al cultiu d'altres productes [...] Pel que fa a la influència perniciosa del cultiu d'arròs, aquesta sembla igualment haver quedat totalment demostrada. Al costat del Túria, per exemple, en l'època del cultiu d'arròs a penes es va produir seda, vi, olives, etc.

Queda palès que Fischer no era un fervent degustador d'alguns dels més de 200 plats diferents d'arròs de la Comunitat Valenciana, com presumeix algun fullet turístic. Però a més addueix la poca salubritat i els alts índexs de mortaldat en les poblacions properes a les zones de conreu d'arròs, propiciades pel fet que els camps d'arròs requereixen estar negats d'aigua, la qual cosa suposa un brou de cultiu per a mosquits, rosegadors i altres portadors de patògens.

Entre els productes manufacturats fa referència a algunes indústries d'elaboració com són les espadenyas i la ceràmica; l'explotació del marbre i la indústria de la seda,

l'esplendor de la qual ha perdurat al nom del *Camí de les Moreres*, al sud de València, per l'antiga carretera que porta a El Saler.

Al capítol 'Fàbriques i manufactures', també fa menció d'altres manufactures tèxtils de llana i seda en diferents localitats al llarg de tota la Comunitat Valenciana, i subratlla l'importància que tenen les d'Alcoi, la indústria tèxtil del qual encara perdura en l'actualitat. Encara que Fischer fa referència a la qualitat de la llana valenciana (a un peu de pàgina afirma que és especialment buscada per fabricants del Llenguadoc), també podem llegir que la seva exportació estava prohibida.

Podem dir que Fischer ofereix una panoràmica general de l'economia valenciana molt completa, sens dubte va agafar com font les obres de Cavanilles, doncs és impossible en vuit dies fer un recull de dades tan exhaustiu com el que reflecteix a la seva obra. No obstant això, és molt interessant la compilació de dades sobre València i la seva Comunitat com a document històric de finals del segle XVIII.

7 Conclusions i recapitulació

La imatge idíl·lica que ofereix Fischer en els seus *Quadres de València* correspon més aviat al clixé típic del viatger que passa uns quants dies de vacances a un lloc i fa de la seva experiència positiva de turista una generalització subjectiva de la realitat de tot un poble.

La percepció de la pròpia identitat es possible només mitjançant el reflex que ens torna els ulls de l'estranger. El subjecte es conforma per mitjà de trobar-se amb un altre subjecte; identitat i alteritat pressuposen necessàriament l'existència de l'altre. El valencià no té una tasca fàcil, doncs no disposa de senyes d'identitat com un estat independent propi i molts sectors dels valencians rebutgen la seva pròpia llengua.

La descripció i caracterització de Fischer, pel que fa al caràcter dels valencians, és idíl·lica. El paisatge i l'indret també són caracteritzats com un paradís terrenal. Tanmateix, l'autor alemany es torna molt més crític quan descriu l'economia valenciana. He de confessar una certa decepció, ja que en llegir, el llibre de Fischer, hom pogués pensar que es tracta d'un estudi etnogràfic seriós sobre la Comunitat Valenciana del seu temps. Les pinzellades que dona amb les seves observacions personals no invalida, tanmateix, la gran font d'informació que ofereix del territori amb la contemplació dels costums del seu temps. És cert que va utilitzar bastants fonts documentals d'altres autors, ja que és fàcil deduir que en una estada de vuit dies és impossible recollir tota la informació que ofereix.

No obstant això, no deixa de tenir certa poesia la descripció de València i la seva gent. Com pretén l'aportació subjectiva de Fischer, que idealitza la tranquil·la vida del sud, hom voldria creure que, de fet, la seva terra és un petit paradís i la seva gent formidable sense caure en el més patètic dels xovinismes. Cal ser conscient que per a cadascú la seva terra és, com diuen els alacantins, "la millor terreta del món", i ara també els valencians per extensió. I com a colofó i fermall d'or, aquesta citació de Fischer en la seva exaltació de la nostra terra, procedent del seu capítol 'El plaer vital del sud':

Em desperte i en l'aurora clara es desplega al meu davant un país de fades resplendent. Per l'èter pur flueixen aromes de taronja i les copes de les palmeres fluorescentes tremolen en el raig del sol voletejant. — On sóc? En quin paradís m'ha posat el meu amable destí? — Oh, València! València! M'he despertat al bell mig de les teues flors!

Bibliografia

- Andresen, Karen (en premsa): "El ideario de la Ilustración en Christian August Fischer" en: Fischer, Christian August: *Cuadros de Valencia*. [Edició a cura de Berta Raposo i grup OSWALD].
- CONSELLERIA DE CULTURA, EDUCACIÓ I CIÈNCIA DE LA GENERALITAT VALENCIANA (1990): Les vistes valencianes d'Anthonie van den Wijngaerde [1563].
- Ferrer Mora, Hang (en premsa): "La imatge pròpia en el mirall de l'altre: València i els valencians a través dels *Quadres de València* de Fischer i la seva traducció". *Alemanya-Espanya. Viatges i viatgers entre ficció i realitat*.
- Fischer, Christian August (en premsa): *Quadres de Valencia*. [Ed. a cura de Hang Ferrer Mora; Traducció al valencià de Hang Ferrer Mora i Ferran Robles i Sabater].
- Fischer, Christian August (1799): *Reise von Amsterdam über Madrid und Cadiz nach Genua in den Jahren 1797 una 1798*. [Nova edició del text de Berlín 1799 editat i comentat per Christian v. Zimmermann].
- Fuster, Joan (1996, 1977¹): *Nosaltres el valencians*. Barcelona: Edicions 62.
- Guia, Josep (1988): *València, 750 anys de nació catalana*. València: 3 i 4.
- Höpken, Peter (1998): *Christian August Fischer. Wissenschaftler – Fabulist – Unterhaltungsschriftsteller. Untersuchungen zum Werk eines poeta minor*. Trier: Wissenschaftlicher Verlag Trier.
- Huerkamp, Josef/Meyer-Thurrow, Georg (2001): »Die Einsamkeit, die Natur und meine Feder, dies ist mein einziger Genuß«. *Christian August Fischer (1771-1829) – Schriftsteller und Universitätsprofessor*. Bielefeld: Aisthesis.
- Mira, Joan F. (1978): *El valencians i la terra*. València: 3 i 4.
- Sanchis Guarner, Manel (1980; 1972¹): *La llengua dels valencians*. València: 3 i 4.
- Sanginés, Gemma/Velasco, Àngel (eds.): *Identitats*. Catarroja/Barcelona/Palma: Afers.